

Bedömningar om barn i umgängestvister – förändrad argumentation om tid, omsorg och delaktighet?

KARIN RÖBÄCK

Barns delaktighet och vikten av barns skydd har nyligen förstärkts i familjerättslagstiftningen. I artikeln granskas på vilket sätt argumentationen i domar om verkställighet av beslut om vårdnad, boende och umgänge har ändrats efter lagändringen. Kan ett förändrat tidsperspektiv bidra till att kombinera omsorg om barn med barns delaktighet?

I 2006 års reform av föräldrabalken uppmärksammas bl.a. frågorna om hur barn kommer till tals och vikten av barns skydd. Den starka betoningen på gemensam vårdnad som infördes i den familjerättsliga reformen 1998 har kritiserats för att i vissa fall ytterligare öka konflikten mellan föräldrarna och/eller möjliggöra fortsatt utsatthet för barn. Flera forskare visar ett starkt samband mellan föräldrars konflikter och barns beteendeproblem, samt att de barn som mår sämst efter en separation är de barn som blir indragna i föräldrar-

nas konflikt (se t.ex. Schaffer 1998; Kelly 2000; Pryor & Rogers 2001; Moxnes 2003). De senaste åren har det också uppmärksamats att familjer i svåra och/eller långvariga familjerättsliga tvister i många fall är familjer som av olika anledningar befinner sig i svåra livssituationer, både socialt och ekonomiskt (Rejmer 2003; Socialstyrelsen 2006; Ottosen 2006; Andersson & Bangura Arvidsson 2006; Eriksson & Näsman 2009). Kritik har framförts om att lagstiftningen inte nödvändigtvis ger barn skydd mot våld och övergrepp, och att föreställningar om att uppgifter om våld i familjen ofta grundar sig i falska anklagelser har bidragit till att dessa uppgifter

Karin Röbäck är socionom och doktorand vid Institutionen för socialt arbete, Göteborgs universitet.

inte tagits på allvar (Barnombudsmannen 2005; Hester & Radford 1998; Brown et al. 2001; Eriksson & Pringle 2005; se även Dahlgren 1998; Bergman 1999). Trots en ökad betoning på barns deltagande har barn fortfarande svårt att komma till tals i familjerättsliga processer, vilket också har kritiserats (Dahlstrand 2004; Rejmer 2003; Singer 2000). Forskning visar att inte minst verkställighet av familjerättsliga beslut tillhör de rättsområden där barnets egna synpunkter sällan utreds eller tillmäts betydelse (Barnombudsmannen 2001/2002; Schiratzki 2005).

År 2002 tillsattes en vårdnadskommitté för att utvärdera 1998 års vårdnadsreform och 1996 års reform om barns rätt att komma till tals, samt att göra en allmän översyn av verkställighetsreglerna i Föräldrabalken. Vårdnadskommitténs utredning (SOU 2005:43) resulterade i en ny reform, som trädde i kraft 1 juli 2006. Barnets bästa betonas ytterligare i reformen, och ska nu vara avgörande för alla beslut om vårdnad, boende och umgänge (FB 6 kap. 2a§). Bedömningen av barnets bästa ska bygga på kunskap och beprövad erfarenhet i kombination med att barnet självt får komma till tals. Här diskuteras förändringarna efter 2006 års reform med fokus på verkställighet av vårdnad, boende och umgängesbeslut.

Verkställighet enligt Föräldrabalkens 21 kapitel innebär att en förälder kan väcka talan hos tingsrätten (ansöka om verkställighet) om den andre föräldern vägrar att följa gällande avtal eller dom. Huvudregeln är att beslutet ska verkställas om det inte är uppenbart att verkställighet är oförenligt med barnets bästa, och rätten ska beakta

barnets vilja och risken för att barnet far illa före verkställighetsbeslutet. Vid ett rättsligt beslut kan vite, eller, i särskilda fall, polishämtning användas som tvångsmedel (FB 21 kap.3§).¹

Verkställighetsreglerna infördes i Föräldrabalken 1968 (prop. 1967:138), och någon egentlig översyn av reglerna har inte gjorts före 2002 års Vårdnadskommitté. Handläggningen av verkställighet har efter 2006 års reform flyttats från förvaltningsdomstolarna till de allmänna domstolarna för att renodla verkställighetsprocessen, göra det lättare att samordna handläggningen av de tvistiga frågorna, och för att minska antalet utdragna processer. I utredningen "Barnets bästa – föräldrars ansvar" (SOU 2005:43) betonas att barn alltid ska ges möjlighet att komma till tals och att deras inställning ska beaktas. Detta gäller även mindre barn, men en bedömning av barnets mognadsgrad och förutsättningar ska alltid göras, liksom vilken betydelse barnets inställning ska tillmätas (SOU 2005:43, s 214). Innan reformen fanns det en uttalad åldersgräns (12 år) för att barnets vilja skulle utgöra ett hinder för beslutet om verkställighet. Möjlighet att beakta även yngre barns vilja fanns om barnen anses uppnått motsvarande mognad. Verkställighet ska inte heller efter reformen ske mot barnets vilja, utom då domstolen

1 Rätten kan tillsätta en medlare som har till uppgift att försöka få föräldrarna att nå en samförstånds lösning innan ärendet avgörs i domstol, vilket är ganska vanligt i det här redovisade materialet. Medlaren skriver sedan en redovisning till rätten (FB 21 kap. 2§, Lag 2006:458).

finner det nödvändigt av hänsyn till barnets bästa, men åldersgränsen är numera borttagen (FB 21 kap. 5§, Lag 2006:458; Prop. 2005/06:99). Vid bedömningen av vad som är bäst för barnet låg tonvikten tidigare på umgänge. Efter reformen finns ett tydligare fokus på riskbedömning. Socialnämnden och domstolen ska numera fästa särskilt avseende vid risken för att barnet eller någon annan i familjen utsätts för övergrepp eller att barnet olovligen förs bort eller hålls kvar eller annars far illa (FB 6 kap. 2a§). Det innebär att kontakten med båda föräldrarna inte får tillämpas på bekostnad av barns skydd (SOU 2005:43, s 198). I verkställighetsmål formuleras det som att rätten ska vägra verkställighet om det är uppenbart att verkställighet är oförenlig med barnets bästa (FB 21 kap. 6§, Lag 2006:458).²

Denna artikel syftar till att analysera hur argumentationen i verkställighetsdomar har förändrats genom 2006 års reform av föräldrabalkens bestämmelser, utifrån tendensen att fler fall avslås med hänvisning till barns vilja och barns bästa.

Ny lagstiftning, nya frågor

I artikeln presenteras material från två

studier³ där skriftliga domar granskats för samtliga mål som avgjorts i sak om verkställighet av vårdnad/boende/umgänge från 2001 och 2007 i Göteborgsområdet⁴, för att kunna göra en jämförelse före och efter lagreformen från samma geografiska område. Flera skillnader kan noteras i det nya materialet med verkställighetsdomar från 2007 - året efter reformen infördes. Inledningsvis presenteras här övergripande och jämförande resultat från de båda studierna för att ge en bakgrund till de frågeställningar som diskuteras i artikeln.

Som framgår av tabellen, handlar domarna till största delen om verkställighet av umgänge. Papporna är oftast de som ansöker om verkställighet, även om ansökningarna från mammorna har ökat. Det är således vanligast att barnen bor med sin mamma och har umgänge med pappa. Hur umgänget har sett ut innan ansökan om verkställighet kan inte alltid utläsas i domen, men ofta uppges att umgänget inte har fungerat under en längre period eller inte alls efter föräldrarnas separation. Några familjer återkommer med upprepade domar om verkställighet samma år, och två familjer som var aktuella i en verkställighetsprocess i den första studien återkommer i den uppföljande studien sex år senare, vilket ytterligare förstärker bilden

2 Tidigare formulerades tre uttalade hinder för verkställighet: om det är uppenbart att förhållandena har ändrats och behöver prövas på nytt; om det finns en risk som inte är ringa för barnets kroppsliga eller själsliga hälsa; eller om barnet är 12 år eller uppnått motsvarande mognad, och motsätter sig verkställighet (FB 21 kap. 5-6§§).

3 Forskare i den första studien var Ingrid Höjer och Karin Röbäck, och finansierades genom Allmänna Barnhuset. Den uppföljande studien genomfördes av Karin Röbäck.

4 I studien från 2001 undersöktes domarna från Länsrätten i Göteborg. Motsvarande upptagningsområde 2007 utgjordes av tingsrätterna i Göteborg, Mölndal och Uddevalla.

av ett över tid icke fungerande umgänge. Domarna berörde i den första studien 66 barn och den andra 35 barn, ungefär lika många flickor som pojkar i båda studierna. Åldern på barnen är i den uppföljande studien något mer jämt fördelad än i den första studien, även om den största delen av barnen är mellan 6 och 11 år i båda studierna. Barnens vilja kan utläsas för mindre än hälften av fallen i båda studierna. Majoriteten av ansökningarna om verkställig-

het från 2001 bifölls av rätten. I materialet från 2007 bifölls något färre ansökningar. De flesta domar förenas även med vite, medan polishämtning bara förordades i ett fall. I de fall ansökan om verkställighet avslås, görs detta ofta av formella skäl, som att umgängesbeslutet inte vunnit laga kraft och därför ännu inte kan verkställas, att man på muntlig förhandling kommit överens, eller – i ett av de senare fallen - att en mamma ansöker om att pappan faktiskt

Tabell 1.

Jämförelse av domar om verkställighet enligt FB 21 kap. från 2001 och 2007.

	Verkställighetsdomar			
	2001		2007	
	Antal	Procent	Antal	Procent
Prövade fall				
Totalt	46	100	31	100
Ansökan gällande umgänge	33	72	22	71
Ansökan gällande boende	7	15	7	23
Pappan som har ansökt	34	74	19	61
Berörda barn i åldern				
0–5 år	8	12	13	37
6–11 år	54	82	15	43
12–17 år	4	6	7	20
Totalt	66	100	35	100
Bifallda ansökningar				
Vite förordat	21	46	11	35
Polishämtning förordat	1	2	0	0
Övriga bifallda ansökningar	7	15	1	4
Totalt	29	63	12	39
Avslagna ansökningar				
Av formella skäl	15	33	7	23
Med hänvisning till risk för barnet	2	4	5	16
Med hänvisning till barnets vilja	0	0	6	19
Övriga avslag	0	0	1	3
Totalt	17	37	19	61

ska utöva sin umgängesrätt⁵. I studien från 2001 avslogs bara två fall med hänvisning till risk för barnets hälsa och inget fall avslogs med hänvisning till barnets vilja. I domarna från 2007 avslår rätten elva domar med hänvisning till barns vilja och/eller med hänvisning till en risk för barnet.

Det som är föremål för analys i denna artikel, är det faktum att antalet avslag med hänvisning till barns vilja och med hänvisning till risk för barnet har ökat. Dessa förändringar skapar dock nya frågor, och gör det intressant att fördjupa analysen kring huruvida sättet på vilket rätten argumenterar, skiljer sig åt före och efter lagreformen. Det ena området handlar om barns delaktighet. I domarna från 2001 fick alltså ingen av barnens vilja vara *avgörande* för beslutet om verkställighet, och efter granskning av rättens argumentation hävdade vi att barnens vilja inte heller *tillmättes betydelse* för avgörandet, bland annat med hänvisning till hur man bedömde barnens "verkliga vilja" (Röbäck 2008; Röbäck & Höjer 2009). I studien av domarna före reformen blev det också tydligt att 12-årsgränsen utgjorde ett hinder för att yngre barns vilja skulle tillmätas betydelse, eller i många fall ens bli lyssnade på (Höjer & Röbäck 2007; Röbäck 2008; Röbäck & Höjer 2009; jfr även Barnombudsmannen 2001/2002). Sedan 2006 är alltså den specifika åldersgränsen borttagen, utifrån tanken att underlätta möjligheten även för yngre barn att komma till tals. Jag vill därför fördjupa diskussionen

5 Det finns inte laglig grund för att verkställa ett umgänge mot en umgängesförälders vilja, det är bara möjligt mot barnets eller boendeförälderns vilja.

om hur rätten skriver om barns ålder i relation till delaktighet, samt hur rätten bedömer barns uttryckta vilja.

Det andra området handlar om risk för barnen. I de studerade domarna, både före och efter reformen, finns flera exempel på situationer där barn utsätts för risker i samband med umgänge med en förälder som missbrukar, eller som har utsatt dem och/eller den andra föräldern för våld och övergrepp. I domarna före reformen gjorde rätten trots detta i flera fall bedömningen att beslutet om umgänge skulle verkställas. Vid närmare granskning framkom det att rätten ibland argumenterade utifrån de starkare beviskraven som används i brottmål, istället för att risken för barnet att fara illa fick väga tyngst. Det verkade som om risken att hindra barnet från umgänge (och implicit förlora en förälder) ansågs större än risken för att barnet vid umgänget utsätts för någon form av övergrepp. Då betoningen av risk har förändrats i reformen kommer även rättens argumentation och bedömning av risker för barn att granskas i artikeln. Sammanfattningsvis, utifrån det tidigare formulerade syftet och dessa övergripande resultat, formuleras här två frågeställningar med några mer specifika underfrågor:

- Hur argumenterar rätten om barns delaktighet efter reformen? *Hur bedöms barns vilja? Tillmäts barns vilja betydelse, och får viljan även vara avgörande för beslutet om verkställighet?*
- Hur argumenterar rätten om risk för barn efter reformen? *Hur bedöms olika risker för barnen? Vilka konsekvenser får diskussioner om risk för barns möjlighet till delaktighet?*

Innan dessa frågor besvaras beskrivs teorier och metoder som används i analysen.

Teoretiska utgångspunkter

Den här redovisade studien tar sin utgångspunkt i barndomsforskning, med tyngdpunkt i barndomssociologin, som ser barn och barndom som socialt och kulturellt konstruerade fenomen. Barns aktörskap och kompetens betonas, samt olika sätt att se skillnader mellan barn och vuxna, liksom mångfalden av barndomar på grund av t.ex. klass, kön och ålder (James och Prout 1997; Qvortrup 1994; James, Jenks & Prout 1998; Närvänen & Näsman 2007; Prout 2005). En konsekvens av detta är att man som forskare kan analysera hur barn agerar och hur vuxna tolkar barnens agerande och utsagor. Anne Solberg är en av dem som argumenterar för att vi ska flytta vår uppmärksamhet från vad barn och barndom "är" till hur denna "görs" av såväl barn som vuxna (from 'being' to 'doing', Solberg 1996, se även James & Prout 1997; James & James 2004). Barndomssociologin används för att beskriva min utgångspunkt att som forskare granska *the socially constructed child* (James et al. 1998; James & James 2004). I den positionen undersöks olikheter av hur barns livsrum konstrueras i samhället, i det här fallet barn i verkställighetsmål. Forskaren frågar sig vad ett barn innebär i den specifika kontexten, vilka särdrag av "barnet" som framställs som lokalt viktiga, och vilken status barnet har i den specifika miljön (James & James 2004, s 60). Genom analysen av texterna i materialet under-

söks hur barnen, deras situation och utsagor konstrueras i verkställighetsdomarna, med fokus på barns delaktighet och skydd.

Den rättsliga processen kan i sig ses som en del av de samhälleliga resurser som är en del av barns rättigheter⁶. Barns rätt till delaktighet kan beskrivas i olika nivåer, och i detta arbete har Roger Harts (1992) delaktighetsstege blivit mycket inflytelserik inom en mängd områden (se t.ex. Shier 2001; Sinclair 2004; Thomas 2007; Eriksson & Näsman 2007). I denna artikel används Lotta Dahlstrands (2004) modifierade version av Harts delaktighetsstege, som också användes i analysen av domarna från 2001 (Röbäck & Höjer 2009). Där kan barn uppnå tre olika nivåer av delaktighet: 1) *barn får komma till tals* (barn som informanter); 2) *barns vilja tillmäts betydelse* (barn som medaktörer); och 3) *barns vilja får avgörande betydelse för beslutet* (barn som aktörer), vilka i princip är desamma som Harts första tre steg av egentligt deltagande⁷.

Barnen som diskuteras i artikeln kan på flera sätt ses som utsatta och sårbara barn, eller barn som objekt för eller i behov av vuxnas ansvar att ge skydd. Hur barns rätt

6 De rättigheter som beskrivs i Barnkonventionen är skydd, samhälleliga resurser och delaktighet.

7 Harts delaktighetsstege har åtta trappsteg, först tre steg för "icke-deltagande", sedan fem nivåer av "egentligt" deltagande. De nivåer som används här är i princip likvärdiga med de första tre stegen för egentligt deltagande i Harts trappa. Hart beskriver ytterligare två steg där barn är initiativtagare och med och fattar besluten, något som i den familjerättsliga kontexten idag inte är möjligt då barn inte är part i familjerättsliga mål som föräldrar är.

till skydd och omsorg, respektive barns rätt till delaktighet i frågor som berör dem kan kombineras har diskuterats både i Sverige och internationellt (se t.ex. Lee 1999; Neale 2002; Singer 2000; Eriksson & Näsman 2007, 2009). Maria Eriksson och Elisabet Näsman kallar detta en spänning mellan en *omsorgsdiskurs*⁸, där den vuxna har tolkningsföreträde att bedöma vad som i relation till barns behov är barns bästa, och en rättighetsdiskurs som ser barnet som medborgare och därmed subjekt (Eriksson & Näsman 2007, 2009). Rättighetsdiskursen fokuserar som den beskrivs av Eriksson och Näsman på barns delaktighet. Jag väljer därför att benämna den *delaktighetsdiskurs*, då även omsorgsdiskursen innefattar barns rätt, dock mer fokuserat på rätt till omsorg och skydd. Ett viktigt perspektiv i den här studien är om och hur ett delaktighets- och ett omsorgsperspektiv kan förenas, så att barn görs delaktiga utan att risken för utsatthet glöms bort, eller omvänt, att utsattheten hindrar dem från att komma till tals.

Material och metod

I artikeln diskuteras material från två studier. Studierna innefattar samtliga domar i mål om verkställighet av vårdnad/boende/umgänge som avgjorts i Göteborgsområdet från 2001 respektive 2007. Den första studien (studie 1) består av samtliga 46 domar

om verkställighet som avgjordes 2001 i Göteborg. För att få fördjupad information och öka förståelsen för hur verkställighetsprocessen går till och vilka faktorer som tillmäts betydelse, ingick även aktmaterial från de 18 fall där en utredning omnämndes i domen, samt intervjuer med professionella, och en enkät till berörda föräldrar. Den andra studien (studie 2) är en uppföljning efter den senaste reformen av föräldrabalken. Materialet består av samtliga 31 domar om verkställighet från tingsrätterna i motsvarande upptagningsområde som den första studien. En del av verkställighetsmålen i studie 2 har behandlats i tingsrätten samtidigt som prövningen om det ursprungliga beslutet om vårdnad/boende/umgänge, men besluten återfinns i två separata dokument. I dessa fall har även vårdnadsdomen inkluderats i materialet, för att komplettera den mycket kortfattade domen om verkställighet. Studie 1 har genom det mer omfattande materialet gett en bakgrundsförståelse när domarna i studie 2 har analyserats, och denna kunskap används i reflektioner om studiens begränsningar. Analysen om den förändrade argumentationen görs dock endast mellan domarna som inkluderats i båda studierna.

Respektive studie har analyserats i olika steg. Efter en första innehållsanalys (Bergström & Boréus 2000) vars resultat redovisats inledningsvis, gjordes en andra analys, som inspirerats av text- och diskursanalytiska metoder för att öka förståelsen av juridiska dokument som sociala diskurser eller konstruktioner (Eekelaar 2002; Järvinen & Mik-Meyer 2005; Widerberg 2002). Domarna lästes både i sin helhet

8 Diskurser kan sägas representera ett bestämt sätt att tala om och uppfatta den sociala världen. För en utförligare diskussion, se t.ex. Winther Jørgensen och Phillips (2000).

och tematiskt. Teman som fokuserades var barns delaktighet, hur barnen beskrevs och hur deras rapporterade vilja bedömdes, vilka risker som beskrevs och relaterades till barnen, samt när och hur rätten ansåg risken vara stor nog att vägra verkställighet. Jag intresserade mig också för beskrivningar av relationerna mellan barn och mamman respektive pappan, relationerna föräldrarna emellan samt hur ansvar diskuterades. Teori och tidigare forskning har också inspirerat mig att leta efter mönster och diskurser som framkommit i andra studier, i mitt eget material. Även lagförarbetena har varit betydelsefulla för förståelsen vid läsningen av materialet. I studie 1 genomfördes ett tredje analyssteg där tre huvudteman framkom: delaktighet, skydd och ett kort eller långt tidsperspektiv (Röbäck, kommande). Delaktighet handlar om rättens uppfattning om barnens sociala position, kompetens och rätt att komma till tals. Frågan om skydd innefattar konstruktioner av olika risker för barnet, och vad de professionella anser vara barnens behov. Tidsperspektivet avser om domstolen diskuterar situationen – eller barnets vilja – på kort eller lång sikt när de fattar beslut om detta.

I studie 2 var det andra och tredje analyssteget mer integrerat och innefattade även en jämförelse med resultaten i den första studien. I analysen om rättens argumentation har jag använt mig av omsorgs- och delaktighetsdiskurser som beskrivits i tidigare studier, som jag kortfattat redogjort för i teoriavsnittet. Resultaten som presenteras här bygger på en analys av materialet som helhet. Citaten som presenteras i artikeln är från studie 2, men

diskuteras i jämförelse med den första studien. Citaten är dock inte utvalda för att de är representativa i en statistisk mening, eller typiska för verkställighetsmål, utan för att de illustrerar de teman som framkommit av mina analyser och som diskuteras i artikeln (jfr Gulbrandsen 2000, s 281; Platt 1992).

Barns delaktighet

Barns delaktighet kan utläsas i verkställighetsdomarna genom hur barns vilja rapporteras och bedöms. I båda studierna framkommer barnens vilja i mindre än hälften av fallen i de skriftliga domarna. Anledningen till att barnets vilja inte redovisas anges oftast inte alls. I flera fall uppges att utredningar finns från t.ex. familjerätten eller BUP, och erfarenheter från den första studiens fördjupade analys av akter och utredningar visar att barnens vilja i vissa fall framkommer där. Det är därför troligt att det finns fler barn som uppnått den första nivån av delaktighet – att bli lyssnade på – än vad som framgår i de skriftliga domarna.

I en dom från 2007 framkommer att medlaren har uppgett i sin redogörelse ”att det inte har påståtts att barnet inte vill träffa sin pappa”. Det kan tolkas som att ingen av föräldrarna hänvisar till barnets vilja som ett hinder mot verkställighet, och att det är anledningen till att medlaren väljer att inte prata med barnet. Om barnen är positiva till umgänget kan rätten också låta bli att redovisa barns vilja i domen utifrån att viljan då inte utgör något hinder för verkställighet.

Av de barn vars vilja redovisas i verk-

ställighetsdomarna i studie 2 rapporteras samtliga vara negativa till det som yrkas i domen, det vill säga att barnet inte vill umgås med den andra föräldern eller bo hos denne. Även i den första studien rapporterades majoriteten av barnen vara negativa till umgänget/boendet. Men där redovisades även några barn som uppgavs vara positiva till umgänget, några som var ambivalenta och några barn som villkorade sin vilja med att till exempel föräldern skulle vara nykter vid umgänget eller att en tredje part skulle vara närvarande vid umgänget. Även om det (troligen) finns positiva barn som fått komma till tals tidigare i processen i studie 2, menar jag att bristen på argumentation i domen innebär att dessa barn inte har fått vara delaktiga på andra eller tredje nivån där deras vilja tillmäts betydelse eller varit avgörande för beslutet (jfr Röbbäck 2008; Röbbäck & Höjer 2009).

Barns vilja i relation till ålder och kön

Det är lika många flickor som pojkar vars vilja redovisas i domen, men av de barn som *inte* får komma till tals är det något fler pojkar. Sett till barnens ålder är det fler av de äldsta och färre av de yngsta vars vilja redovisas i domarna, men det är inte tydligt att delaktigheten är knutet till barns ålder då det finns barn i alla åldrar vars vilja inte redovisas. I materialet från studie 2 redovisas dock även viljan för tre flickor under sex år, vilket det inte fanns några exempel på i den första studien. Även om barnens vilja framkommer i domen, diskuterar dock inte alltid tingsrätten detta vidare. I ett fall

i studie 2 om en 3,5-årig flicka framkommer genom mammans ombud att flickan inte vill träffa pappan. Tingsrätten diskuterar inte alls flickans vilja i domskälen, men säger att inga omständigheter framkommit "som talar för att verkställighet är uppenbart oförenligt med barnets bästa". Då ett generellt resonemang om barns vilja har föregått bedömningen, kan det tolkas som att rätten inte bedömt barnets vilja som tillräcklig för att hindra verkställighet. Detta kan bero på barnets ålder, men det går inte att utläsa av domen om det är anledningen till att viljan inte diskuteras vidare. En alternativ tolkning kan vara att rätten inte anser det tillräckligt att "bara" en av föräldrarna gör barnets röst hörd, utan det hade krävts en annan, oberoende person som fört fram barnets vilja, vilket var något som också noterades i den tidigare studien (Höjer & Röbbäck 2007).

Ett annat exempel bland de yngre barnen är ett fall med en flicka på 5,5 år, som "synes i vart fall [vid det senaste umgängestillfälle] ha ställt sig negativ till detta och motsatt sig att följa med [pappan]". I kombination med att umgänge inte har kommit till stånd på 2,5 år nekas verkställighet med motiveringen:

För tingsrätten är det uppenbart att en liten flicka som inte träffat sin far på flera år inte känner honom på det sätt som behövs för ett regelrätt helgumgänge skall kunna inledas omgående, utan ett sådant umgänge förutsätter en längre tids upptrappning så att [flickan] lär känna sin far och får förtroende för honom. /.../ Tingsrätten finner således dels med hänsyn till den tid som gått sedan umgänget fastställdes och [flick-

ans] ålder, dels de uppgifter som [flickans] förskolelärare uppgett om hennes beteende efter de senaste umgängestillfällena med pappan att det är uppenbart att verkställighet av domen [datum] är oförenlig med [flickans] bästa. Verkställighet skall därför vägras.

Här ges ingen direkt hänvisning till barnets vilja i beslutet, men indirekt genom förskolelärarens uppgifter – som rätten hänvisar till. Det framgår tidigare i domen att förskoleläraren beskriver både vad flickan säger och hur hon agerar för att visa att hon inte vill vara med i umgänget med pappan. I detta exempel har barnets vilja vägts in i beslutet, men viljan har inte fått avgörande betydelse utan andra omständigheter får större betydelse för beslutet. Flickan har i den tolkningen uppnått den andra nivån av delaktighet – där barns vilja tillmäts betydelse. Att såpass små barns vilja redovisas, och dessutom tillmäts betydelse, är en betydande skillnad från den första studien. Det är exempel på att omsorgen för små barn (åtminstone flickor) även verkar vara möjlig att kombinera med deras rätt att få uttrycka och få sin vilja beaktad efter reformen. De barns vilja som fått vara avgörande för beslutet, och därmed hindra verkställighet, är dock lite äldre: mellan 10 och 15 år. Dessa beslut berör tre flickor och tre pojkar.

Bedömning av barns vilja

I studie 1 diskuterades om barnen uttryckte sin ”verkliga vilja”. Resultatet visade att barnens vilja tolkades som

”verklig” endast om de sa att de *ville* träffa den andre föräldern. Det fanns inget fall i studien där man tolkat barnets *ovilja* att träffa umgängesföräldern som den ”verkliga” viljan (Röbäck 2008; Röbäck & Höjer 2009). Även i domarna från studie 2 diskuterar tingsrätten vilken tilltro man kan sätta till barnens vilja. Det ifrågasätts om barnens ”redovisade vilja står i överensstämmelse med [barnets] verkliga vilja eller om det är ett uttryck för [föräldrarnas] påverkan”. I ett fall med en 13 årig flicka bifalls verkställighet trots barnets motvilja, just med hänvisning till att hon kan vara påverkad av mamman och att hennes vilja inte anses vara ett hinder för verkställighet. Men, till skillnad från den första studien, skriver tingsrätten i flera andra fall istället att barnets vilja bör beaktas, trots en eventuell påverkan från föräldrarn. I ett fall som handlar om en 10-årig pojkes umgänge med sin mamma, beskriver rätten hur medlaren ifrågasätter barnets verkliga vilja och menar att den inte utgör något hinder mot verkställighet, medan rätten anser att barnets vilja utgör ett sådant hinder:

Den utredning som finns tillgänglig visar att [pojken] är mycket bestämd i sin uppfattning att han inte vill träffa sin mor för närvarande. Det kan självfallet inte utslutas att [pojken] inställning till modern – i vart fall till del – beror på att fadern påverkat honom. I avvaktan på att förhållandena närmare undersöks genom den pågående vårdnadsutredningen finner rätten dock att [pojken] vilja bör respekteras. Detta innebär således att det föreligger hinder för det tidigare beslutade umgänget och att

[mammans] ansökan om verkställighet skall avslås.

I ytterligare ett annat fall beskriver rätten hur de ser på barns påverkan av boendeföräldern:

Att ett barn intar olika ståndpunkter beroende på hos vilken förälder barnet bor hos är mer regel än undantag. Ett barn är ju beroende av vårdnadshavarens kärlek och det är därför en i det närmaste orealistisk tanke att barnet i en föräldrakonflikt öppet skulle kunna hävda en åsikt som den frånvarande föräldern står för. [Flickan], som [om 4 månader] fyller 12 år och som enligt uppgift i vårdnadsutredningen är en "bestämd liten dam", har för medlaren förklarat att hon numera vill bo hos sin pappa och att hon inte vill träffa sin mamma. Även med beaktande av vad ovan anförts rörande ett barns svårighet att i en elak föräldrakonflikt våga hävda sin verkliga mening, finns det inte tillräckliga skäl att nu frångå [flickans] förklaring var hon nu vill bo. [Mammans] yrkande om verkställighet kan med hänsyn till det nu anförda inte bifallas.

Dessa beskrivningar skiljer sig avsevärt från bedömningen i domarna från 2001 då ett barn som ansågs påverkat av en förälder inte ansågs uttrycka sin "verkliga vilja". Fallen som beskrivs här är exempel på där barn blir lyssnade på (första nivån av barns delaktighet), där deras vilja tillmäts betydelse (andra nivån) och till och med får vara avgörande för beslutet (tredje nivån). En del barn når alltså upp till nivå två och tre i delaktighetsstegen, vilket inget av barnen i den tidigare studien gjorde.

Beslut i strid mot barnets vilja

Av de barn vars vilja redovisas, får alltså fler även genomslag i domslutet i studie 2. Men i en del fall bifaller rätten verkställighet i strid mot barnets vilja. Ett sådant fall gäller en 13-årig pojke som inte har åkt tillbaka till sin mamma efter umgänget med pappan. I domen står att medlaren uppgett att pojken har berättat att han inte vill tillbaka till mamman då han har det bra hos pappa och inte tycker att mamma lyssnar tillräckligt bra på honom. Medlaren säger att det inte går att bortse från pojkens vilja med hänsyn till hans ålder "då [pojken] är över 12 år", men gör bedömningen att det är "ett för stort steg" att enbart med utgångspunkt i pojkens vilja anse att det föreligger hinder för verkställighet. Som en konsekvens av att pojken bor kvar hos pappan har han inte gått i skolan under nästan en hel termin. Rätten väger in barnets vilja i sin bedömning, men anser sammantaget att verkställighet ändå ska ske:

Av utredningen framgår att [pojken] efter sommarumgänget valt att bo kvar hos [pappa] och att detta fått till konsekvens att [pojken] inte gått i skolan alls under höstterminen. Vid prövning av vårdnadsfrågan har tingsrätten funnit att [pojken] och [pappans] agerande att sätta sig över vad som reglerats i fråga om umgänge är helt oförenligt med [pojken] bästa. Trots att det strider mot vad [pojken] får anses ha gett uttryck för så är således klart bäst för denne att verkställighet får ske.

Den här pojkens vilja har tillmäts bety-

delse – andra nivån av delaktighet – men har inte fått vara avgörande för beslutet. Ett exempel på när man kan gå emot barns vilja kan alltså vara när barnets (och i det här fallet även pappans) uppfattning får som konsekvens att andra regler och normer som barnet förväntas uppfylla – som att gå i skolan – inte uppfylls. En sådan konsekvens anser rätten inte vara till barnets bästa och beslutar därför i strid mot barnets vilja.

Utsatta barn

I en första läsning av domarna i materialet till den första studien var det inte så tydligt att våld och missbruk var så vanligt förekommande. Vid en närmare granskning av de 18 utvalda fallen från 2001 fanns dock uppgifter om våld, sexuella övergrepp, alkoholmissbruk och/eller psykisk ohälsa i alla utom två fall. I materialet från studie 2 finns uppgifter i domen om våld, missbruk, sexuella övergrepp eller psykisk ohälsa i 11 av 31 fall. Detta material är dock begränsat till de skriftliga verkställighetsdomarna. Även om reformens ökade betoning på riskbedömning för barnet kan göra att dessa uppgifter redovisas tydligare/oftare än tidigare, tyder erfarenheterna från den första studien på att dessa siffror kan vara något i underkant. Det är med andra ord fortfarande en stor andel av familjerna där sådana uppgifter förekommer som kan innebära att barnet lever i en socialt utsatt situation, utöver den familjerättsliga konflikten. I den första studien avslogs verkställighet med hänvisning till risk för barnet i två fall. I den uppföljande studien avslås fem fall med hänvisning till risk för barnet om beslutet skulle verkställas. I

båda studierna berörs lika många flickor och pojkar av dessa avslagsbeslut. Nedan diskuteras hur argumentationen förs i de fall där det finns risk för barns utsatthet.

Barns vilja i kombination med risk att fara illa

Det finns några fall där barnets vilja inte har fått vara ensamt avgörande, men i kombination med andra omständigheter tillmäts betydelse för att verkställighet nekas. Ett exempel gäller en 4-årig flicka och hennes umgänge med pappan. Mamma uppges ha sagt att flickan uttryckt att hon inte vill umgås med pappa. I övrigt framgår att flickan sagt att pappan har slagit henne. Utifrån en kombination av vad flickan sagt och andra uppgifter har flera polisanmälningar gjorts från psykolog, förskola och socialtjänst om våldtäkt/sexuellt utnyttjande. Överåklagaren har, just innan verkställighetsmålet prövning, beslutat att återuppta förundersökningen gällande misstankar om faderns sexuella övergrepp mot flickan. Tingsrätten skriver i domskälen:

Verkställighet skall inte beviljas om det är uppenbart oförenligt med barnets bästa. Beviskraven avseende misstankar om övergrepp eller att barnet kan komma att fara illa skall inte vara så höga som i brottmål. /.../ Tingsrätten har istället att avgöra om det finns en risk, som inte är ringa, för att [flickan] kan komma att fara illa vid en verkställighet. Tingsrätten anser att det finns en sådan risk. Även med hänsyn tagen till de uppgifter [pappa] lämnat. Denna bedömning grundar tingsrätten huvudsakligen på att

överåklagaren beslutat att återuppta förundersökningen avseende misstankar om brott förövade mot [flickan] samt att flera personer sagt att [flickan] uttalat sig om att [pappa] och [flickans] farmor gjort henne illa.

Detta fall är intressant i jämförelse med ett liknande fall i studie 1. Där skrev rätten att det inte fanns några objektiva bevis (enligt den starkare bevisgraden som gäller i brottmål) om sexuella övergrepp, och gjorde bedömningen att verkställa umgänget. I exemplet ovan hänvisar istället rätten till en risk för barnet. Här grundar rätten sin bedömning på att ytterligare utredning avseende dessa risker pågår, och detta kan således utgöra ett tillfälligt, men tillräckligt hinder för verkställighet, vilket inte var fallet i domarna från 2001. Betoningen på risk i den ändrade lagstiftningen verkar ha gjort det möjligt att avslå/avvakta verkställigheten. Flickans vilja har också vägts in i beslutet, men min tolkning är att hennes vilja inte har fått en avgörande betydelse utan att utsattheten är det som får mest betydelse för beslutet. Flickan har i den tolkningen uppnått den andra nivån av delaktighet, "trots" att hon är ganska liten. I studie 2 finns även fall med äldre barn där verkställighetsansökan lämnas utan bifall med hänvisning till barnets vilja i kombination med potentiella risker för barnet, som ska undersökas vidare i en annan utredning.

Risk att fara illa

Barns utsatthet diskuteras även i fall där barnets vilja inte framkommer. Ett sådant fall i studie 2 handlar om en 9-årig pojkes

umgänge med sin mamma. I domskälen skriver rätten:

Det är i ärendet utrett att [mamma], efter tingsrättens dom, under en tid hävdad att [pojken] inte är hennes son, utan ett annat barn. [Kuratorn på psykiatrin] har vid vittnesförhör uppgivit att [mamma], när hon inte förstod att [pojken] var hennes son, befann sig i en psykos samt att hon nu befinner sig i ett stadie av efterdyningar av en psykos. Vidare har [kuratorn] uppgivit att en person som befinner sig i efterdyningen av en psykos har börjat ifrågasätta den rubbade verklighetsuppfattning som följer med en psykos men ännu inte har nått full insikt. /.../ Ett förordnande om verkställighet får, med hänsyn till vad som tidigare förevarit samt med hänsyn till vad som framkommit om [mammans] nuvarande hälsotillstånd, anses uppenbart oförenligt med [pojken] bästa, varför [mammans] yrkande om verkställighet skall ogillas.

Psykologens uttalande om att mamma fortfarande är i efterdyningarna av en psykos (men snart borde vara ur den), gör att verkställigheten ogillas utifrån mammans "nuvarande hälsotillstånd". Detta tolkas som ett tillfälligt hinder, i vilket rätten förutsätter att mamman snart blir bra och därför inte strider mot den ursprungliga domen. Även i de fall i den tidigare studien där verkställighet avslogs med hänvisning till risk för barnet, argumenterade rätten att risken för barnet var att bli utsatt under umgängestillfället (här och nu). Verkställighetsprövningen ska i den nya lagstiftningen renodlas från den ursprungliga sakfrågan och det diskuterades i förarbetena

om rätten bara ska ta hänsyn till hinder av mer tillfällig natur. Att rätten ska ha mer fokus på situationen här och nu kan också göra att risken för barnets utsatthet vid det specifika umgängestillfället blir tydligare, utan att beslutet direkt strider mot det långsiktiga målet att barnet ska ha kontakt med båda föräldrarna.

Diskussion: Från föräldrars rätt till barns delaktighet och skydd?

Hur har då rättens argumentation ändrats efter reformen? I förhållande till barns delaktighet har åldersgränsen för när barns vilja kan utgöra ett hinder för verkställighet tagits bort, utifrån tanken att underlätta möjligheten även för yngre barn att komma till tals. Resultaten visar att antalet fall där barns vilja redovisas i domarna endast har ökat marginellt. Fortfarande är det mindre än hälften av fallen där barns vilja alls diskuteras. Det har inte gått att utläsa något åldersmässigt skäl till de fall där barns vilja inte redovisas, då det finns barn i alla åldrar vars vilja inte redovisas i domen. I den uppföljande studien finns exempel på tre förskolebarn vars vilja redovisas, vilket inte förekom i de tidigare domarna. I rättens argumentation har barnens vilja i två av fallen dessutom tillmätts betydelse, även om deras vilja inte har fått vara avgörande för beslutet. Barnen har därmed blivit delaktiga på andra nivån av delaktighetsstegen. Kanske är det inte en tillfällighet att de minsta barnen vars vilja redovisas är flickor, och att fler av de barn vars vilja inte redovisas är pojkar. Flickor anses ofta mogna tidigare än pojkar,

eller vara mer verbalt utvecklade. Utifrån en sådan tanke kan det vara lättare att konstruera flickor som kompetenta aktörer än pojkar, i synnerhet när det gäller yngre barn.

Resultaten visar också att bedömningen av barns vilja har ändrats: fler av de barn vars vilja redovisas, får sin vilja beaktad i domarna efter reformen. Således finns det barn i domarna från 2007 som uppnår både den andra nivån av delaktighet (där viljan tillmätts betydelse) och tredje nivån (viljan får avgörande betydelse), vilket inte var fallet i domarna från 2001. De barn vars vilja får avgörande betydelse för beslutet är något äldre: mellan 10 och 15 år, lika många flickor som pojkar. Men även bland de äldsta barnen, över 12 år, finns både flickor och pojkar som inte får sin vilja beaktad. Av analysen framgår att kön och ålder på ett integrerat sätt bidrar till att förklara när rätten konstruerar barn som tillräckligt kompetenta för att låta deras vilja bli avgörande. Kanske gör stigande ålder att kön får mindre betydelse för att konstruera barn som kompetenta aktörer. Vilken betydelse kön får i olika åldrar i konstruktionen av barn vore intressant att undersöka vidare.

Rätten motiverar inte varför man inte redovisar barnens vilja, med undantag av ett fall där man säger att "det inte har påståtts att barnet inte vill" träffa umgängesföräldern. Av en sådan kommentar kan man fråga sig om barns vilja att vilja umgås inte kan tillmätas betydelse, *för* att verkställighet ska ske? Är det implicit så självklart att en sådan vilja är till barnets bästa att rätten inte anser det relevant att diskutera och ta med i sin bedömning?

Tidigare ifrågasattes i stor utsträck-

ning de barn som ställde sig negativa till umgänget/boendet, utifrån en diskussion om deras "verkliga vilja". Barnens "verkliga vilja" diskuteras fortfarande i domarna utifrån föräldrarnas eventuella påverkan av barnet, men med en markant förändring att "oavsett hur det förhåller sig med den saken" i flera fall tillmäta barnens vilja betydelse. Således har man närmat sig FN:s Barnkommittés uttalande om att påverkansgraden inte ska tillämnas betydelse i bedömningen om barnets viljeyttring (Barnombudsmannen 2002). Man kan också se förändringen i argumentationen som att omsorgsdiskursen, där vuxnas bedömningar och tolkningsföreträdare för barn står högst, har fått stå tillbaka för delaktighetsdiskursen, där konstruktioner av barn som kompetenta och barns rätt att få sin åsikt beaktad är mer framträdande.

Den ökade betoningen på risker i 2006 års reform av Föräldrabalken verkar också ha fått visst genomslag i rättens argumentation. I flera fall hänvisas till en risk som ska utredas vidare i andra sammanhang. I den tidigare studien motiverade inte sådana utredningar avslag av verkställigheten. I de fall rätten i den uppföljande studien argumenterar för att avslå verkställighet görs det utifrån att inhämta mer kunskap; att en förälder inte riktigt ännu har hämtat sig efter psykos; eller att ett litet barn behöver lära känna sin far innan umgänget utövas fullt ut. Här hänvisas mer till en risk för barns utsatthet under tiden för umgänget, samt mer till situationen här och nu. Så gjorde även rätten i den tidigare studien där verkställighet avslogs. Oftast diskuterade dock rätten risk på lång sikt, och då ansågs risken att förlora en förälder som den största

risken, vilket användes som argument för att verkställa umgänget (Röbäck, kommande). Argumentation om risk på lång sikt återfinns inte i domarna i den uppföljande studien. Är det lättare att ta hänsyn till barns utsatthet om man har ett kortare tidsperspektiv? Konsekvenser för enskilda barn vid ett specifikt umgängestillfälle där en förälder är onykt eller sjuk till exempel kan diskuteras konkret, och ytterligare utredningar för att kunna ta ett bättre beslut kan inväntas. Omsorgsperspektivet på barn verkar i dessa fall fått vara mer avgörande än (umgänges) föräldrarnas rätt till umgänge med sitt barn.

Bidrar ett kortare tidsperspektiv även till att se barn som kompetenta subjekt, om barn anses kunna uttala sig om sin situation "här och nu"? Den tidigare åldersgränsen på 12 år sattes utifrån en utvecklingspsykologisk tanke om att barn under den åldern inte förstår konsekvensen av sina handlingar på längre sikt (se t.ex. Schiratzki 2005; Bertilsson 2005). Den barndomsteoretiska forskningen har kritiserat utvecklingspsykologin för att vara mer inriktad på barnet som blivande (vuxen) istället för varande (barn) (Qvortrup 1994). Men en tanke om att barn kan uttala sig om sin situation här och nu är inte heller teoretiskt lika kontroversiell. I den familjerättsliga kontexten förespråkas starkt barns behov av båda föräldrarna, inte minst med tanke på att de ska utvecklas till goda och välmående vuxna, dvs. i ett längre tidsperspektiv. Det har också visats vara svårt att få barn att komma till tals i familjerättsliga processer. Är det kortare tidsperspektivet en förutsättning för att barns kompetens och utsatthet ska kunna få genomslag och förändra den familjerättsliga diskursen? De

fall där rätten tar hänsyn både till barnets vilja och risk för utsatthet i beslutet kan ses som ett sätt att kombinera omsorgs- och delaktighetsperspektivet för barnen. Resultaten visar att rätten kan argumentera på ett sätt som kombinerar ett omsorgs- och ett delaktighetsperspektiv om de för in ett förändrat tidsperspektiv och ser mer till situationen här och nu.

En möjlig väg för att ytterligare kunna stärka barns rätt till såväl skydd som delaktighet skulle kunna vara att införa möjligheten till tidsbestämda beslut om vårdnad, boende och umgänge även i rätten⁹. Det skulle kanske möjliggöra att ytterligare stärka barns möjlighet till inflytande över sin situation här och nu, i enlighet med delaktighetsdiskursen. Ett tidsbestämt beslut kan också (användas för att) motivera föräldrar till att förändra vissa beteenden och visa att de är tillräckligt bra föräldrar¹⁰. Att besluta om umgängesstopp

eller ett begränsat umgänge under en viss tidsperiod kan vara ett sätt att säkerställa barns trygghet i umgänget med föräldern på lång sikt utan att äventyra barns trygghet på kort sikt – som båda kan ses som en del av omsorgsdiskursen. Det skulle visserligen kunna innebära att dessa fall kommer tillbaka till rätten för nya avgöranden när tiden har gått ut. Men eftersom dessa föräldrar i stor utsträckning redan överklagar och processar på nytt och om igen, är det inte säkert att det skulle öka antalet fall som avgörs i rätten. Det kunde möjliggöra ett mer nyanserat umgänge, mer anpassat till de individuella barnens över tid förändrade behov. Kanske kan det till och med ge incitament för socialt förändringsarbete där de professionella kan hjälpa till med att verkligen lösa föräldrakonflikten istället för att bara tillfälligt hantera den, vilket långsiktigt vore det allra bästa för barnen. Istället för att använda rätten som en arena för föräldrarnas konflikt (jfr Ottosen 2006) skulle de samhälleliga resurserna användas för att i större utsträckning fokusera på barnens rätt och behov av trygga relationer med för dem viktiga personer.

9 I avtal som skrivs hos socialnämnden kan föräldrarna redan idag välja att skriva avtalet om vårdnad, boende och/eller umgänge på en viss tid eller tills vidare. Förslag om interimistiska prövoperioder har även tidigare föreslagits, se SOU 2005:43, s 391.

10 Idag ligger bevisbördan i svensk lagstiftning på motparten att visa att en förälder inte är tillräckligt bra/utgör en risk för barnet vid t.ex. umgänge. Ett sådant synsätt tar bort fokus från ansvaret hos den förälder som utsätter barnet för risker genom att t.ex. använda våld eller missbruka alkohol. Att vända på bevisbördan, som man gjort i exempelvis Nya Zeeländsk lagstiftning, innebär att skifta fokus mot att se respektive förälder som ansvarig för sin relation med barnet som tillräckligt bra förälder, vilket torde vara viktigast för barnets rätt till ett tryggt boende och umgänge.

Referenser

- Andersson, G & Bangura Arvidsson, M (2006) Umgänge till varje pris? *Socionomien* nr 5, Socionomens forskningssupplement nr 19, s.5-17.
- Barnombudsmannen (2000/2001) *Ta hänsyn till barnets bästa i verkställighetsmål*. Stockholm: Barnombudsmannen.
- Barnombudsmannen (2002) *Små barn och umgängestvister – en undersökning av 62 tingsrättsdomar*. Stockholm: Barnombudsmannen.
- Barnombudsmannen (2005) *När tryggheten står på spel*. Stockholm: Barnombudsmannen Rapporterar 2005:02.
- Bergman, Y (1998) Nya lagen kan öka våldet mot kvinnorna. *Aftonbladet Kvinna*, 11 februari 1998.
- Bergström, G & Boréus, K (2000) *Textens mening och makt. Metodbok i samhälls-vetenskaplig textanalys*. Lund: Studentlitteratur.
- Bertilsson, J (2005) *Mogen för sin ålder? En studie av mognadsbegreppets rättsliga innebörd vid barnets rätt att komma till tals och få sin åsikt beaktad*. D-uppsats Juridiska fakulteten. Lund: Lund universitet.
- Brown, T, Frederico, M, Hewitt, L & Sheehan, R (2001) The Child Abuse and Divorce Myth. *Child Abuse Review* Vol 10, s. 113-124.
- Dahler-Larsen, P (2005) Dokumenter som objektiveret social virkelighed. I M. Järvinen & N. Mik-Meyer (red.) *Kvalitative metoder i et interaktionistiskt perspektiv. Interview, observationer og dokumenter*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Dahlgren, L (1999) Kvinnor är gisslan med lagens hjälp. *Göteborgs Posten debatt*, 17 mars 1999.
- Dahlstrand, L (2004) *Barns deltagande i familjerättsliga processer*. Uppsala: Juridiska fakulteten, Uppsala universitet.
- Eekelaar, J M (2002) Beyond the Welfare Principle. *Child and Family Law Quarterly* 12:237-249.
- Eriksson, M & Näsman, E (2007) Delaktighet i familjerättsprocesser för barn som upplevt pappas våld mot mamma. Socionomens forskningssupplement nr. 22, *Socionomien* nr 6, s. 78-89.
- Eriksson, M & Näsman, E (2009) Utsatta barn i familjerättsprocesser: utredares bemötande och barns strategier. *Socialvetenskaplig tidskrift* vol. 16 nr 1, s. 20-37.
- Eriksson, M & Pringle, K (2005) Introduction: Nordic issues and dilemmas. I M Eriksson, M Hester, S Keskinen & K Pringle (red.) *Tackling men's violence in families: Nordic issues and dilemmas*. Bristol: Policy Press.
- Gulbrandsen, L M (2000) Samspill mellom barn som kjønnskapte og kjønnskappende processer. Et analytisk perspektiv. I H Haavind (red) *Kön och tolkning*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Gumbel, I-T (2003) Våldet som försvinner. *Kvinnotryck* vol. 3, s. 7-9.
- Hart, R (1992) *Children's participation: - from tokenism to citizenship*. Firenze: UNICEF international Child Development Centre: 41.
- Hester, M & Radford, L (1998) *Kvinnomisshandel och umgängesrätt: en intervjuundersökning i England och Danmark*. Stockholm: Utbildningsförlaget Brevskolan, ROKS.
- Höjer, I & Röbäck, K (2007) *Barn i kläm. Hur uppmärksammas barn i mål om verkställighet av umgänge*. Stockholm: Allmänna Barnhuset 2007:1.
- James, A & James, A L (2004) *Constructing childhood : theory, policy, and social practice*. New York: Palgrave Macmillan.
- James, A, Jenks, C & Prout, A (1998) *Theorizing childhood*. Cambridge; New York: Polity Press: Teachers College Press.
- James, A & Prout, A (1997) *Constructing and reconstructing childhood: contemporary issues in the sociological study of childhood*. London: Falmer.
- Justesen, L (2005) Dokumenter i netværk. I M Järvinen & N Mik-Meyer (red.) *Kvalitative metoder i et interaktionistiskt perspektiv. Interview, observationer og dokumenter*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Kelly, J (2000) Children's Adjustment in Conflicted Marriage and Divorce: A Decade Review of

- Research. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry* vol. 39 nr 8, s. 963-973.
- Lee, N (1999) The challenge of childhood. Distributions of childhood's ambiguity in adult institutions. *Childhood* vol. 6 nr 4, s. 455-474.
- Moxnes, K (2003) Risk factors in divorce. Perceptions by the children involved. *Childhood* vol. 10 nr 2, s. 131-146.
- Neale, B (2002) Dialogues with children. Children, divorce and citizenship. *Childhood* vol. 9 nr 4, s. 455-475.
- Närvänen, A-L & Näsman, E (2007) Age order and children's agency. I H Wintersberger, L Alanen, T Olk & J Qvortrup (red.) *Childhood, Generational Order and the Welfare State: Exploring Children's Social and Economic Welfare*. University Press of Southern Denmark.
- Ottosen, M H (2006) In the name of The Father, The Child and The Holy Genes. *Acta Sociologica* vol. 49 nr 1, s. 29-46.
- Phillips, L & Shroder, K (2005) Diskursanalytisk tekstanalyse. I M Järvinen & N Mik-Meyer (red.) *Kvalitative metoder i et interaktionistiskt perspektiv. Interview, observationer og dokumenter*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Platt, J (1992) Cases of cases...of cases. I C. Ragin & H. Becker (red) *What is a case? Exploring the foundations of Social Inquiry*. Cambridge University Press.
- Prop 2005/06:99 *Nya vårdnadsregler*.
- Prout, A (2005) *The future of childhood: towards the interdisciplinary study of children*. London: RoutledgeFalmer.
- Pryor, J & Rogers, B (2001) *Children in Changing Families. Life After Parental Separation*. Oxford: Blackwell Publishers.
- Qvortrup, J, Bardy, M, Sgritta, G & Wintersberger, H (red) (1994) *Childhood matters: social theory, practice and politics*, Aldershot: Avebury.
- Rejmer, A (2003) *Vårdnadsvister: en rättsociologisk studie av tingsrätts funktion vid handläggning av vårdnadskonflikter med utgångspunkt från barnets bästa*. Lund: Lunds universitet.
- Röbäck, K (2008) Barns vilja i verkställighet av umgängestvister. I M Eriksson, Å Källström Cater, G Dahlkild-Öhman & E Näsman (red) *Barns röster om våld. - att tolka och förstå*. Malmö: Gleerups.
- Röbäck, K (kommande) Children's Best Interests in Contested Contact Cases.
- Röbäck, K & Höjer, I (2009) Constructing Children's Views in the Enforcement of Contact Orders. *International Journal of Children's Rights* 17(4) 663-680.
- Schiratzki, J (2005) *Barnrättens grunder* Lund: Studentlitteratur.
- Shaffer, R (1998) *Making decisions about children*. Oxford: Blackwell Publishers.
- Shier, H (2001) Pathways to Participation: Openings, Opportunities and Obligations. *Children & Society* vol. 15 nr 2, s. 107-117.
- Sinclair, R (2004) Participation in Practice: Making it Meaningful, Effective and Sustainable. *Children & Society* vol. 18 nr 2, s. 106-118.
- Singer, A (2000) *Föräldraskap i rättslig belysning*, Uppsala: Iustus.
- Socialstyrelsen (2006) *Individ- och familjeomsorg: Lägesrapport 2005*. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Solberg, A (1996) The challenge in Child Research: From 'Being' to 'Doing'. I J Brannen & M O'Brien (red) *Children in families: research and policy*. London: Falmer Press.
- SOU 2005:43 *Vårdnad - boende - umgänge: Barns bästa, föräldrars ansvar*. Betänkande av 2002 års Vårdnadskommitté. Stockholm: Fritzes.
- Thomas, N (2007) Towards a Theory of Children's Participation . I *International Journal of Children's Rights* vol. 15 nr 2, s. 199-218.
- Widerberg, K (2002) *Kvalitativ forskning i praktiken*, Lund: Studentlitteratur.
- Winther Jørgensen, M & Phillips, L (2000) *Diskursanalys som teori och metod* Lund: Studentlitteratur.

Summary

Children in the enforcement of contact disputes – changed argumentation about time, participation and protection?

Children's right to state their views and the importance of child protection have been emphasized in the latest reform of Swedish family law. In the article, written judgements of the enforcement of court orders about custody, residence and contact from before and after the legislative changes are examined. The aim is to analyse how the argumentation in the judgements has changed since the reform, based on the fact that more cases are dismissed with reference to children's views and best interests. Results show that the amount of cases where children get to state their view only marginally increased. However, in the cases where children are allowed to state their views, the court seems to take the views into account and let them have a decisive say in the matter more often.

Age and gender seem to be integrated factors when the court constructs children as competent enough to refuse enforcement. Earlier, the court argued that a risk, in the long run, is that – if the court order about contact is not enforced – the child might lose (contact with) one parent. In the judgements after the legislative reform, the arguments are more focused on risk of abuse for the child during contact. The latter seem to address the situation here and now, or on a more short-term basis. Results show that the court can give more consideration to children's participation and protection in a changed perspective on time. It is argued in the article that this increases the possibility to combine discourses of care and the rights of children.